

‘Kleuters worden niet meer gevolgd, ze worden achtervolgd’

Kind is koning, klonk het ooit, maar tegenwoordig hebben zelfs kleuters burn-outs en faalangst. Worden onze jongsten overbevraagd, of kunnen zelfs zij wel wat hebben? ‘We doen dingen met kinderen die we over vijftien jaar als een boemerang terug in ons gezicht zullen krijgen.’

Griet Plets, illustratie Debora Lauwers

Wie nu zijn vriendje was op school, vroeg ik in die eerste weken. De blauwe auto, natuurlijk, mama – wat een vraag ook voor een kind van drie. En de schrik die me – even – om het hart sloeg: hij was toch wel sociaal genoeg, geen eenzaam, toch niet dit, toch niet dat? We hadden het ons al weleens eerder afgevraagd: hij kon nogal goed op z'n eentje spelen, moet u weten. En het was onze eerste (en weliswaar enige) vraag op dat eerste oudercontact (jawel, daar doen ze tegenwoordig ook aan in de kleuterklas): of hij zich toch wel integreerde?

We dwaalden, natuurlijk. In plaats van blij te zijn dat hij zich zo goed kon bezighouden – veelvuldig de verhalen van vrienden met jengelende peuters als boomklevers aan hun been. Van blij te zijn met de fantasie die hij tentoonspreidde en die hem uren aan het spel hield. Maar vooral: in plaats van wat meer te vertrouwen, in onze intuïtie (hij zag er goed uit, vrolijk zelfs) en al zeker in hem. 't Was een *plantrekker*, zoals zijn (West-Vlaamse) oma eens zei: een kind dat goed voor zichzelf kan zorgen en zijn weg wel vindt.

Het is de val waarin tegenwoordig steeds meer ouders trappen, zeggen scholen, centra voor leerlingenbegeleiding (CLB's) en andere experts. We focussen op wat ons kind nog *niet* kan of doet, op wat er mis is of – vooral – zou *kunnen* gaan, en niet op al wat vlot loopt, alsof dat vanzelfsprekend is. 'We horen het op oudercontacten voortdurend', zegt juf Sophie van de eerste kleuterklas in basisschool De Krekel in Sint-Amandsberg. 'Of het normaal is dat hun kind nog niet goed spreekt, niet goed kan stilzitten, zijn naam nog niet schrijft. We moeten ook erg omzichtig formuleren: als we zeggen dat een kind nog wat moeite heeft om in de kring te blijven zitten, dan is de reactie vaak: toch geen ADHD?'

Gelukkiglijst

Het is de keerzijde van een maatschappij waarin je met één muisklik alles vindt: ouders zijn veel meer op de hoogte – je bent van een andere wereld als je nog nooit van ADHD of autismespectrumstoornissen hebt gehoord – maar ze interpreteren niet altijd juist. Zien

‘Een toets is als een bezoek aan de tandarts: als je een kind een week op voorhand zegt dat het naar de tandarts moet, dan is het de hele week nerveus; maar je kunt het ook pas ’s morgens zeggen’

gemiddelden, maar vergeten dat hun kind daar niet per se óp of boven zit. 'Gemiddelden zijn erg ruim, maar ze worden tegenwoordig erg eng geïnterpreteerd', zegt Reinilde Lambert van het VCLB in Gent. 'De helft van de klas die onder het gemiddelde zit? Prima toch, dat is in

onze maatschappij niet anders. Maar het wordt wel steeds minder getolereerd. Je moet in alles goed zijn, altijd en overal presteren.' Of zoals een kleuterjuf het zegt: 'Vroeger had je nog "dommerikskes" en "ambetanteriken". Maar een kind dat vandaag niet vlotjes mee kan, móét een label krijgen.'

'De vraag is of we kunnen leven met beperkingen', vindt Rik Prenen van het VCLB in Limburg. 'Of we met de brokstukken van onze verwachtingen óók iets moois kunnen maken.' En die vraag is lang niet alleen voor ouders aan de orde, haast Prenen zich te zeggen, ook in het onderwijs is de slinger doorgeslagen. 'Alles wordt in tabellen gegoten en vergeleken. Er zijn weliswaar nog geen eindtermen in het kleuteronderwijs, dingen die elk kind op het einde van het jaar móét kennen en kunnen, maar er zijn wel ontwikkelingsdoelen, en ook die zetten druk. De Vlor, de Vlaamse onderwijsraad, heeft in 2011 eens opgelijst waaraan leerlingen – alle leerlingen – moeten voldoen om zich gelukkig te voelen op school. (*begint voor te lezen*) "Je moet zelfvertrouwen hebben, durven opkomen voor jezelf en in verschillende situaties jezelf durven zijn. Op emotioneel vlak moet je evenwichtig zijn. Je moet kunnen omgaan met je gevoelens en met pijnlijke ervaringen. Je straalt tegelijk innerlijke rust en vitaliteit uit. Maar om je goed te voelen in je eigen vel, moet je ook sociaal competent zijn..." Paragrafen lang, ik word er knettergek van. En dan zijn we verwonderd dat kinderen faalangst hebben.'

Het woord is eruit: faalangst, zelfs bij de allerjongsten. Zowat iedereen in het veld, van welke pedagogische strekking ook, is ervan overtuigd dat de druk op kinderen, zelfs kleuters, groter wordt. Nochtans is naar stress bij kleuters nog geen onderzoek gedaan, en over de oorzaken en effecten (of die wel zo schadelijk zijn) verschillen de meningen sterk. 'Maar als in het lager onderwijs 10 procent van de kinderen faalangst heeft, dan gaan we ervan uit dat dat in het kleuteronderwijs wel wat minder is, maar nog steeds niet weinig', zegt Rik Prenen. 'Het wordt sowieso schromelijk onderschat.'

Ook Bruno Vanobbergen, de Vlaamse kinderrechtencommissaris, kan niet 'bewijzen' dat kleuters steeds meer onder druk staan,

maar hij ziet wel belangrijke indicatoren: elementen die erop wijzen dat steeds meer jongeren uit de boot vallen. ‘Twee evoluties vind ik erg verontrustend. Dat er in tien jaar tijd veel labels zijn bijgekomen en er, volgens de statistieken, steeds meer kinderen één krijgen. Én dat er steeds meer kinderen in het buitengewoon onderwijs belanden. Het Europese gemiddelde ligt rond de 4 procent, wij zitten bijna aan het dubbele.’

Het is de paradox van ons onderwijssysteem, vindt de kinderrechtencommissaris: we hebben de voorbije twintig jaar massaal geïnvesteerd in de zorg op school – taakleerkrachten, zorgcoördinatoren, extra uren voor gelijke onderwijskansen – en toch vielen er nooit zoveel kinderen uit. Bovendien hebben leerlingen die in november en december zijn geboren, 74 procent méér kans om in het buitengewoon onderwijs terecht te komen dan wie van januari of februari is. ‘Onthutsend vind ik dat. Het bewijst dat kinderen door hun schoolcarrière worden gedúwd en niet de tijd krijgen om zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Terwijl er soms enorme verschillen zijn tussen een kleuter van vier en één van vijf. Maar ze zitten wel in dezelfde klas.’

Ook Vanobbergen wijst naar de tijdgeest als mogelijke oorzaak, liever dan ouders of scholen te stigmatiseren. Hij heeft het over ‘de grote focus op het tekort, het deficit’, die de hele samenleving in z’n greep heeft. ‘Nog voor een kind geboren is, worden we bang gemaakt voor wat er kan misgaan. We doen allerlei tests, en als het kind er eenmaal is, doen we alles om problemen zo snel mogelijk op te sporen. Met als gevolg dat steeds meer kinderen een tekort vertonen. En dat we dus steeds meer moeten remediëren.’

Anders gezegd: er zijn steeds meer problemen omdat we steeds meer zoeken? ‘Dat denk ik wel. Een dienst als Kind & Gezin is belangrijk omdat je er begeleid wordt en terecht kunt met vragen, maar als je de info tot pure percentielen herleidt – “uw kind weegt nu zoveel en zit daarmee flink onder de norm” – wat win je dan? Dan denk je als ouder toch meteen: oei, ik moet iets doen? Context is bij dat soort info veel crucialer dan de standaard ijkpunten. Een kind dat lang ziek is geweest, zal vanzelfsprekend minder wegen.’

Juffrouw Sophie:
‘Wat heb je vandaag geleerd, vragen ouders altijd weer. En ik ben altijd blij als kleuters zeggen: niets’

Camera in de crèche

Ik moet aan de brief denken die net vandaag in de boekentas van mijn zoon zat. Een (ongetwijfeld nuttige) vragenlijst van het CLB, over de gezondheid en ontwikkeling van mijn kind. Het antwoord op de eerste vraag

– wanneer hij z’n eerste woorden zei – wist ik tot mijn scha en schande niet meer precies; dat deed hij zoals hij het hoorde te doen, veronderstel ik (een boekje op zolder brengt hopelijk soelaas). Maar vraag twee – wanneer hij voor het eerst alleen kon stappen – geen sprake van dat ik dát ooit vergeet. Als je lang genoeg op iets moet wachten, nestelt het zich vanzelf in je geheugen. En 21 maanden wás lang, vonden ze vooral bij Kind & Gezin, want volgens de statistieken loopt een kind gemiddeld op 12 maanden. Geen marge waar onze zoon nog binnen viel, maar evenmin meteen een oorzaak. Behalve dan wellicht: geen goesting, of geen nood (een *plantrekker*, ik zei het al).

‘En toch zijn die curves en ijkpunten belangrijk’, zegt Sarah Vanden Avenne, pedagoge bij Kind & Gezin. ‘We hebben manieren nodig om ontwikkeling op te volgen, bij Kind & Gezin maar net zo goed op school. Voor ons zijn dat doorverwijscriteria, niet om te alarmeren maar om er op tijd bij te zijn, mócht er iets zijn. Een kindje dat op 18 maanden nog niet loopt, kán motorische problemen hebben. Maar het is voortdurend een evenwicht zoeken. En wij willen met Kind & Gezin in de eerste plaats normaliseren. Opvoeden moet natuurlijk gaan, het is óók en vooral een kwestie van buikgevoel en vertrouwen. De navelstreng tussen ouders en kinderen zit vaak te strak. Camera’s in crèches, zodat je je baby op elk moment van de dag kunt zien; jeugdbewegingen die ouders expliciet moeten vragen om hun kind niet te bellen of sms’en op kamp. We zitten onze kinderen vaak te dicht op de huid.’

‘Kinderen, zelfs kleuters, worden niet meer gevolgd, maar achtervolgd’, zegt Reinilde Lambert. ‘Ze worden onder een glazen stolp gezet en krijgen de tijd en ruimte niet meer om te groeien. Terwijl de vraag niet is: hoe véér staat mijn kind in zijn ontwikkeling? Maar wel: ís het in ontwikkeling? Kinderen mogen niet te lang stilstaan, maar hoe ze precies evolueren, daar zit veel rek op, zeker in een kleuterschool. Een halfjaar maakt daar soms een eeuwigheid verschil.’

Volgens Bruno Vanobbergen is de slinger vooral sinds de jaren 70 doorgeslagen, met de psychologisering van de leefwereld van

»

kinderen. ‘Ouders werd geleerd om naar hun kinderen te kijken, hen te volgen – en daar is niets mis mee, integendeel. Maar vandaag is interesse haast obsessie geworden: we willen onze kinderen door en door kennen, terwijl studies in de jaren 90 net hebben aangetoond dat een geheime plek, op zolder of een kamp in de tuin, erg belangrijk is.’

Ook ons taalgebruik is veranderd, blijkt uit onderzoek van Vanobbergen, die naging hoe in vrouwenmagazines van 1945 tot 2005 over kinderen werd gesproken. Waren er vroeger nog kwajongens, dan zijn er tegenwoordig alleen ‘probleemkinderen’. ‘We zijn de 20ste eeuw erg enthousiast begonnen, met het symbolische boek van Ellen Key, *De eeuw van het kind* (1909), maar het is, bij een terugblik, de eeuw van het risicokind geworden.’

Voor het medicatiegebruik bij kinderen baart de kinderrechtencommissaris zorgen. ‘In 2005 werden 1,7 miljoen dosissen rilatine gebruikt bij minderjarigen in ons land; drie jaar later waren dat er al 4,2 miljoen. En 30.000 minderjarigen in België nemen antidepressiva. De groep kinderen, ook de allerjongsten, die schoolmoe – zelfs levensmoe – zijn, is niet klein. Ik ben niet tegen medicatie en we moeten niet in paniek de hele boel weer omgooien. Maar we doen op dit ogenblik dingen met kinderen waarvan we de impact nog niet beseffen, maar die we over vijftien jaar als een boemerang terug in ons gezicht zullen krijgen.’

Rapport vol nullen

Ook Marc Litière, psychomotorisch systeemtherapeut en auteur van boeken als *Ik zie het anders* en *Ik kan dat niet, zegt mijn kind*, trekt aan de alarmbel. Litière is gespecialiseerd in faalangst bij kinderen, en ziet in zijn praktijk elke dag schoolmoeë jongeren, ook kleuters. ‘Ik lees nog altijd in rapporten: “je doet heel goed je best, maar toch lukt het niet” – ik vraag me af hoe kinderen dat volhouden. En 7 op 10 wordt nog altijd verkocht als: drie fouten, in plaats van: zeven goede antwoorden. Onze maatschappij is van die prestatiedruk doordrongen. Als een kind voor het eerst bij mij komt, zeg ik de ouders altijd dat we een testje met een Zweedse balk gaan doen. En dat het de bedoeling is dat hun

‘Een kind is een statussymbool geworden; als het “faalt”, wordt dat meteen aan jouw keuze als ouder gekoppeld: waarom je als moeder per se uit werken wou, bijvoorbeeld’

kind zoveel mogelijk stappen op de balk zet. Maar haast elke ouder vertaalt dat zo: “Je moet op deze balk stappen en je mag er niet afvallen.” Begin er als kind maar eens aan.’

Volgens Litière hunkeren kinderen naar positieve boodschappen. En moeten we veel meer en veel beter naar hen luisteren. ‘Als een kind zegt “ik kan dat niet”, dan is onze reactie altijd: “maar jij kunt dat wel”. Terwijl een kind zichzelf vaak erg goed kan inschatten. We moeten de lat absoluut lager leggen en onze verwachtingen bijsturen. Vroeger, toen gezinnen nog zes of zeven kinderen telden, zaten er twee boven het gemiddelde, twee erop en twee of drie eronder. Maar nu is een kind een statussymbool geworden. Je succes als ouder staat of valt met de prestaties van je kinderen.’

Bovendien, zegt Sarah Vanden Avenne, wordt dat ‘falen’ meteen gekoppeld aan de keuzes die je als ouder hebt gemaakt. ‘Waarom je als moeder bijvoorbeeld per se uit werken wou. Op websites als zappybaby.be zijn die discussies vaak erg verhit. Voor of tegen borstvoeding, voor of tegen werkende ouders. De druk op ouders is groot, en ze geven die onvermijdelijk aan hun kinderen door.’

Zeker in het derde jaar kleuterschool is de druk haast niet te houden, ondervindt Litière. Hij krijgt geregeld kleuters over de vloer die niet naar het eerste leerjaar willen, ook al zijn hun ouders ervan overtuigd dat ze er klaar voor zijn. ‘We doen er als maatschappij alles aan om die overgang angstaanjagend te maken. We spreken van de grote school, er zijn strenge juffen en de speeltijd is voorbij. En omdat we

willen dat kleuters daarop voorbereid zijn, moeten ze in de derde kleuterklas al met een half been in het eerste leerjaar staan. Maar het omgekeerde geldt net zo goed: dat ze in het eerste leerjaar nog halve kleuters zijn. Alleen houden we daar géén rekening mee. Geen zandbak meer in het eerste leerjaar, geen kringgesprekken meer, en *och god* twee uur beweging per week – schandalig.’

Voor Litière ligt de oplossing voor de hand: de ervaringsgerichte aanpak van het kleuteronderwijs ook in het eerste leerjaar

Bruno Vanobbergen:
‘We willen onze kinderen door en door kennen, terwijl studies net hebben aangetoond dat een geheime plek, op zolder of een kamp in de tuin, erg belangrijk is’

binnenbrengen. In De Krekel in Sint-Amansberg doen ze dat al, door nog steeds met 'hoekjes' te werken en veel ruimte te laten voor spel, maar de omgekeerde trend doet zich evengoed voor: steeds meer scholen die al in de kleuterklas met rapporten beginnen. Een moeder vertelt hoe haar dochtertje al in de tweede kleuterklas problemen had – 'we voelden al langer dat er iets fout was, maar we wisten nog niet wat precies' – en hoe het meisje 'dan toch maar' (de woorden van de juf), net als de andere kindjes, een rapport kreeg: vol nullen. 'Ik ben daar het hele weekend ondersteboven van geweest, zeker omdat we zelf tussen hoop en twijfel zaten. Later is er een diagnose gekomen, autisme, maar dat rapport heeft er toen keihard ingehakt.'

'Ik ben sowieso niet voor rapporten in de kleuterklas,' zegt juf Sophie, 'ook niet met gezichtjes of andere symbolen. Ik gruwde zelfs van de map met werkblaadjes waarmee mijn kinderen in het derde kleuter haast elke dag thuiskwamen. Die blaadjes zijn een goed controleorgaan, maar voor sommige kleuters ook een echte stressfactor. Bovendien rijst altijd de vraag wat en hoe je test. Mijn zoon moest ooit een oefening doen rond plaatsbegrippen, maar hij was linkshandig en begon dus rechts: wat daar stond, kwam voor hem eerst. Wat heb je dan getoetst?'

Ze is blij, zegt ze, als kleuters 'niets' antwoorden op de (immer weerkerende) vraag van hun ouders 'wat ze die dag hebben geleerd'. 'Alsof een kind van drie al moet leren.' En nee, ze doet niet altijd mee als de kleuters in de speeltuin bezig zijn. 'We hebben ooit een directie gehad die vond dat we zelfs daar aan taalontwikkeling moesten doen: taalfiches in het zand verstoppen, dat soort dingen. Terwijl ik een kind ook begrippen als "boven" en "onder" kan leren door te zwaaien als het boven op de glijbaan zit en te zeggen dat ik beneden wacht.'

Ook Kind & Gezin is er voorstander van een kleuter al eens wat rust te gunnen. Dat hij zich maar eens verveelt, en nee, speelgoed hóeft niet educatief te zijn. 'Je moet kinderen uitdagen, wat aan hun mogelijkheden trekken,' zegt Vanden Avenne, 'maar de vraag is: hoeveel druk zet je? Voor ons moet een kind zich vooral goed voelen.'

Sneller schoolrijp

Welbevinden dus, het wordt keer op keer aangehaald, maar laat professor en ontwikkelingspsycholoog Wim Van den Broeck (VUB) nu net over dát woord erg kritisch zijn. Omdat met onderwijs en leren altijd spanning en druk zijn gemeoid. 'De dictatuur van het welbevinden noem ik het. Alsof een kind alleen kan presteren als het goed in zijn vel zit. Daar moeten we erg mee oppassen, want of een kind zich goed voelt op school, staat niet los van wat daar geleerd wordt. Er is meer druk op kinderen, maar niet omdat er méér geëist wordt. Wel omdat een school er zoveel taken heeft bijgekregen dat er minder tijd is: burgerzin, ondernemingszin, verkeersveiligheid, het komt allemaal bij scholen terecht.'

Professor Van den Broeck: 'Het is pertinent onwaar dat een kind zich goed moet voelen om te presteren. Ik noem dat de dictatuur van het welbevinden'

Ook Van den Broeck vindt dat de overgang tussen kleuter en lager te groot is, maar hij pleit voor de omgekeerde aanpak: de kleuterschool moet kleuters net schoolrijp maken. Meer klassikale activiteiten, zodat ze leren focussen; minder hoekjeswerk waarbij ze kunnen kiezen, want te veel keuze is net moeilijk. 'Door de sterk ervaringsgerichte ideologie van de voorbije decennia is dat uit het oog verloren. Maar ik ben hoegenaamd geen voorstander van de verkleuterling van het lager onderwijs. Die zet zich nu al in het middelbaar en het hoger onderwijs door, en ze komt niemand ten goede, al zeker de zwakste leerlingen niet. Zij zijn de dupe omdat hen niet genoeg wordt aangeleerd. Ik pleit voor een pedagogiek van de vanzelfsprekendheid: als kleuters allemaal hetzelfde doen en moeten kunnen, creëert dat gemeenschapszin, verbondenheid. En nee, dat

is in het kleuteronderwijs niet moeilijker dan elders, integendeel. Er zijn verschillen tussen kleuters, maar die worden op latere leeftijd nog groter. En we hebben ontwikkelingsdoelen, dan mogen we er toch van uitgaan dat die niet volstrekt vrijblijvend zijn?'

Worden kleuters – en bij uitbreiding kinderen – te veel gepamperd? Van den Broeck wikt zijn woorden. 'Alles moet positief zijn, maar dat is in het echte leven evenmin het geval. Ik vind dat kleuters meer kunnen dan we denken. Er is de laatste jaren sterke toenadering tussen de wereld van volwassenen en die van kinderen – kijk hoe kleuters met een iPad of smartphone omgaan – maar de pedagogiek dateert wel nog van 200 jaar geleden: een romantisch ideaalbeeld waarbij het kind wordt opgehemeld.'

Ook Edwin Borger, een Nederlandse onderwijsconsulent en directeur van een basisschool, vindt dat kleuters worden onderschat. 'Overvraag hen alstublieft', schrijft hij, niet zonder glimlach, op zijn blog, en hij verwijst naar filmpjes op Youtube waarbij kleuters in vijf minuten een thema wordt uitgelegd: de oorlog in Syrië, hoe aandelenmarkten werken of Nietzsche en het existentialisme. (Wie zelf wil zien: surf naar Youtube en tik 'explain like i'm five' in.) 'Ik ben niet van de strekking die vindt dat kleuters meer moeten spelen,' zegt Borger, 'zoals ik ook niets tegen toetsen heb. Een toets is als een bezoek aan de tandarts. Als je een kind een week op voorhand zegt dat het naar de tandarts moet, dan is het de hele week nerveus. Maar je kunt het ook pas 's ochtends op de hoogte brengen. En wat is er leuker dan met je rapport naar oma te gaan en een euro te krijgen?'

Ook als dat rapport niet goed is? Hangt er maar van af hoe je 'slecht' definieert, vindt Borger. 'Een kind hoeft geen last te hebben van een slecht rapport. Je kunt een rapport presenteren als een bundel werkstukjes en zeggen dat het mooie tekeningen zijn, maar nadien wel met de ouders bespreken: *een auto met twintig wielen, dat zit toch niet helemaal oké*. De essentie van goed onderwijs is moed. Moed om kinderen te laten dromen en hen uit te dagen, want ze hebben dromen nodig. Maar ook de moed om hen op de werkelijkheid te wijzen – en dat vroeg genoeg te doen.'